

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Wydział Nauk Historycznych
mgr Tadeusz Jan Długoborski

Środowisko wiejskie w województwie łomżyńskim w latach 1975 -1989

Przemiany gospodarcze i społeczno - polityczne

praca doktorska z dziedziny: historia, napisana pod kierunkiem dr hab. Krzysztofa Sychowicza

Streszczenie

Celem niniejszej pracy jest opisanie sytuacji społeczno-politycznej na polskiej wsi w epoce Polski Ludowej na przykładzie województwa łomżyńskiego. W pracy przeprowadzona została analiza tej właśnie sytuacji w oparciu o warunki życia i pracy mieszkańców wsi łomżyńskiej. Rozprawa w swym głównym zakresie objęła lata 1975-1989. Pierwsza z dat została wybrana przede wszystkim dlatego, że 1 czerwca 1975 r. utworzono województwo łomżyńskie, natomiast 1989 r. uważany jest za koniec rządów komunistycznych w Polsce z czym wiązały się wprowadzane przekształcenia gospodarcze. W dysertacji podjęta została próba odpowiedzi na pytania dotyczące przede wszystkim kierunków zmian polityki rolnej prowadzonej w Polsce i nowopowstałym województwie związane z unowocześnieniem gospodarki rolnej, a także wzajemne relacje między Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą a Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym i Stronnictwem Demokratycznym. W życiu mieszkańców wsi nie bez znaczenia pozostawała także sfera społeczna, tak więc analizie poddano również kwestie związane z oświatą, kulturą, ochroną zdrowia, ruchami młodzieżowymi i związkowymi oraz jakże istotną w tym okresie rolę Kościoła. Bazę źródłową pracy stanowią zbiory archiwów państwowych tj.: Archiwum Państwowego w Białymstoku (Oddział w Łomży), Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Instytutu Pamięci Narodowej (Oddział w Białymstoku), jak również prasa: dzienniki, tygodniki, miesięczniki, kwartalniki i jednodniówki ukazujące się w omawianym okresie.

Podjęte zagadnienie nie zostało dotychczas opracowane, wobec czego dysertacja stanowi próbę wypełnienia tej luki. Dodatkową motywacją podjęcia badań w tym zakresie była możliwość skorzystania z dokumentów wytworzonych przez Wojewódzki Komitet Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w Łomży, co z pewnością wpłynęło na zawartość

merytoryczną pracy. Do przedstawienia zachodzących przemian niezbędne stało się odniesienie do wydarzeń i sytuacji istniejącej w regionie pod koniec i po zakończeniu II wojny światowej. Region łomżyński już od sierpnia 1944 r. znalazł się pod kontrolą Armii Czerwonej, która przyniosła części Ziemi Łomżyńskiej „wolność” na bagnietach i czołgach sowieckich. W następnych latach nieodłącznym elementem życia mieszkańców stała się walka podziemia antykomunistycznego z narzuconą siłą władzą. W pracy odniesiono się również do wsparcia Kościoła rzymskokatolickiego dla konspiracji antykomunistycznej, mrocznego okresu kolektywizacji łomżyńskiej wsi, a także „małej stabilizacji” w okresie gomułkowskim i zmiany polityki za rządów Edwarda Gierka.

Rozprawa składa się z siedmiu rozdziałów. Rozdział I – *Sytuacja społeczno-gospodarcza wsi łomżyńskiej*, w swej początkowej części ma charakter wprowadzający do zasadniczych rozważań całej dysertacji, ponieważ ukazany został w nim region łomżyński w latach 1944-1975, a także powstanie województwa łomżyńskiego od 1 czerwca 1975 r. Ponadto przedstawiona została w sposób ogólny sytuacja społeczno-gospodarcza łomżyńskiej wsi, m. in. stan infrastruktury i sytuacja gospodarcza w rolnictwie. Charakteryzuje ponadto uchwałę z dnia 26 IV 1976 r. przyjętą na wspólnym plenum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i Wojewódzkiego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, której priorytetem był rozwój rolnictwa jako podstawowej gałęzi gospodarki województwa w tym powstawanie gospodarstw specjalistycznych i zespołów rolników indywidualnych do 1980 r. Przeanalizowano także dynamikę skupu mleka w województwie na tle kraju.

Rozdział II – *Przemiany strukturalne w latach 1976-1989*, charakteryzuje głębokie zmiany, które miały miejsce na wsi łomżyńskiej. Związane były one z kierunkiem polityki rolnej państwa, gdzie naczelnik gminy mógł podjąć decyzję o przejęciu podupadłego gospodarstwa z urzędu na Skarb Państwa, co było jednocześnie dramatem dla wielu rodzin. W prasie regionalnej i mediach centralnych szeroko prezentowano rozwój gospodarstw specjalistycznych oraz zespołów rolników indywidualnych w łomżyńskim do 1980 r., z których większość stała się przykładem dla pozostałych gospodarstw jako nowoczesne, ukierunkowane na produkcję mleka i zmechanizowane. Przedstawia także instytucje, które miały za zadanie wspierać rolnictwo, jednakże owo wsparcie nie zawsze było zgodne z oczekiwaniami rolników. Mowa tu o Wojewódzkim Ośrodku Postępu Rolniczego, Wojewódzkim Zarządzie Inwestycji Rolniczych, Gminnej Służbie Rolnej, Gminnych Spółdzielniach „Samopomoc Chłopska”, Spółdzielniach Kółek Rolniczych i Rolniczych Spółdzielniach Produkcyjnych. Rozdział opisuje także wdrożony w 1983 r. „eksperyment

łomżyński” w usługach dla rolnictwa, który – pomimo swej skuteczności – nie został upowszechniony w kraju, jak również wprowadzoną w 1984 r. metodę punktową w przydziałach maszyn rolniczych nagminnie nie przestrzeganą przez większość naczelników. Ukazuje także niewłaściwy i lekceważący stosunek urzędów do rolnika, który powodował pisanie dużej ilości skarg od rolników do wyższych instancji oraz mediów w Łomży i Warszawie.

Rozdział III – *Oświata, kultura i ochrona zdrowia na wsi*, prezentuje badania odnoszące się do oświaty, opisuje braki lokalowe i kadrowe w szkolnictwie na wsi oraz zapóźnienia w dostępie do instytucji kulturalnych działających na wsi. Ukazuje ponadto obraz służby zdrowia i opieki społecznej w województwie łomżyńskim, która plasowała się na ostatnim miejscu w kraju. Opisuje także wpływ wyjazdów rolników do Ameryki na obyczaje i zmianę relacji społecznych na wsi.

Rozdział IV – *Ruch młodzieżowy*, traktuje o problemach wychowania „nowego” obywatela w Związku Harcerstwa Polskiego oraz powstaniu i funkcjonowaniu Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej jako pomocnika partii. Naświetla także proces reaktywowania Związku Młodzieży Wiejskiej, jak również trudności w opiece ze strony Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego.

Rozdział V – *Działania władz partyjnych wobec wsi łomżyńskiej*, prezentuje podejmowane na wsi przez władze partyjne, Zjednoczone Stronnictwo Ludowe i Stronnictwo Demokratyczne działania, które miały wpływ na całokształt życia społecznego, kulturalnego, gospodarczego i politycznego, z ukierunkowaniem na powiększenie szeregów partyjnych, działalność w stanie wojennym i po jego zniesieniu.

Rozdział VI – *Kościół w życiu wsi łomżyńskiej*, poświęcony został roli jaką w życiu środowiska wiejskiego pełnił Kościół, jego walce z władzami, m.in. o budowę i adaptacje budynków na sale katechetyczne, powrót religii i krzyża do szkół, pozwolenie na budowę kaplic i świątyń, nieprawomyślne kazania, czy też „niepoprawną” treść tablicy poświęconej Armii Krajowej w kościele w Kobylinie. Ukazuje także działalność duszpasterstwa rolników i Kościelnej Fundacji Wspomagającej Zaopatrzenie Wsi w Wodę, która wsparła finansowo – jako jedną z pierwszych w kraju – budowę wodociągu w położonej w województwie łomżyńskim gminie Kulesze Kościelne.

Treścią ostatniego, VII rozdziału – *Wydarzenia społeczno-polityczne lat 1980-1989 na wsi*, jest próba naświetlenia wydarzeń społeczno-politycznych mających miejsce na wsi łomżyńskiej w latach 80-tych. Opisuje przede wszystkim powstanie i działalność NSZZ „Solidarność” RI jako nowatorskiej siły społecznej mającej poparcie ze strony Kościoła na

czele z prymasem Kardynałem Stefanem Wyszyńskim, ukazując działalność związku do czasu wprowadzenia stanu wojennego 13.12.1981 r., jak i po jego zniesieniu. Charakteryzuje także kampanie wyborczą do Sejmu i Senatu w 1989 r. oraz zaangażowanie Kościoła w ową kampanię. W rozdziale tym skupiono się również na przekształceniach w gospodarce i sytuacji politycznej na jesieni 1989 r.

Niniejsza rozprawa doktorska ukazuje na przykładzie województwa łomżyńskiego problemy i codzienne bolączki, z którymi przyszło żyć mieszkańcom wsi w Polsce w okresie instalowania się władzy komunistycznej. Odnosi się przede wszystkim szeroko do przemian gospodarczych, społecznych i politycznych zachodzących w latach 70 i 80-tych XX w. Ich nieodłącznym elementem były prowadzone przez władze komunistyczną represje i prześladowania mieszkańców wsi. Chociaż ich skala zmieniała się wraz z upływem czasu, to stale doświadczano braków w zaopatrzeniu rolnictwa na wsi, co generowało powszechną korupcję.

Z pewnością praca nie dostarcza odpowiedzi na wszystkie nurtujące badaczy pytania, jednak jest próbą ogólnego ukazania sytuacji istniejącej w omawianym okresie na terenie województwa łomżyńskiego.

Jedemuz Stugalski